
Balkanac iz Osla

Svein Mørnnesland (ur.): *Jezik u Bosni i Hercegovini*. Institut za jezik u Sarajevu i Institut za istočnoevropske i orijentalne studije u Oslu, Sarajevo i Oslo, 2005.

Očekivalo bi se da je znanstvenik iz zapadnoevropske zemlje obrazovan po svjetskim standardima, da je upoznat sa spoznajama koje su odavno temeljne u općoj lingvistici, jer njemu je lako pristupačna sva zapadna literatura. Očekivalo bi se da ta znanja prenosi filozofima na balkanskim prostorima, kod kojih se nedostaci u obrazovanju još i mogu očekivati uslijed ideološke i jezične izolacije. Međutim, kod pojedinih zapadnih filologa koji se bave južnoslavenskim prostorom mora se, nažalost, ukazati na pojavu potpune lingvističke neobrazovanosti i pasivnog preuzimanja stavova balkanskih etnocentričnih filologa. Takvi

su npr. L. Auburger, R. Greenberg i S. Mønnesland. Njihovo odbacivanje lingvističke i njihovo uvažavanje jedino nacionalističkog kuta gledanja nagradeni su u našoj sredini tako što im se prevode knjige (Greenberg), postaju članovi akademija — Auburger HAZU, Mønnesland ANUBiH. Najnovije djelo koje pokazuje političku uvjetovanost takvih autora je knjiga *Jezik u Bosni i Hercegovini*, čiju koncepciju je napravio Mønnesland. U poglavlju »Od zajedničkog standarda do trostandardne situacije«, koje je Mønnesland napisao, izloženi su svi njegovi neznanstveni pogledi, pa je stoga to poglavlje potrebno kao ilustraciju predstaviti.

Poznato je da se nacija i jezik ne podudaraju, npr. austrijska nacija govori njemačkim jezikom, američka engleskim, brazilska portugalskim, argentinska španjolskim itd. Međutim, Mønneslandu kao da to nije poznato jer on tvrdi da zato što postoji hrvatska nacija, srpska nacija i bošnjačka nacija, moraju postojati i tri različita jezika. Do takvog zastranjivanja došlo je zato što netočne balkanske tvrdnje da postojanje nacije automatski znači i postojanje zasebnog jezika, i da kod jezika i njegovog imenovanja »nije bitna količina razlika«, za Mønneslanda predstavljaju »stručni temelj«. Mønneslandove spoznaje temelje se samo na tvrdnjama napisanima na Balkanu, on ih preuzima bile ispravne ili ne: »Po jugoslavenskoj tradiciji pravo svakog naroda na svoj jezik smatrano je prirodnim, a, s druge strane, bez svog jezika (i nacionalnog imenovanja jezika) ne može biti nacije«. Ne primjećuje da kad bi ta »tradicija« bila ispravna, onda ne bi postojala ni američka nacija, ni austrijska, ni brazilska, ni argentinska, ni australijska itd.

Poznato je i da se država i jezik ne podudaraju jer su brojni primjeri u svijetu kada se jedan jezik govori u nekoliko država (engleski, njemački itd.) ili kada se u jednoj državi govori nekoliko jezika (švicarska, Kanada itd.). Ni ovo Mønneslandu

izgleda nije poznato jer on poput Pranjko- vića piše da zato što postoji odvojena hrvatska i odvojena srpska država, moraju postojati i različiti jezici: »Dok su Hrvati i Srbi živjeli u zajedničkoj državi, bilo je osnova za tvrdnju da se radilo o varijantama jednog standardnog jezika [...]. Nakon raspada zajedničke države više nije bilo potrebno da se srpski i hrvatski smatraju varijantama jednog standarda, već su poprimili status posebnih standardnih jezika, svaki u svojoj nacionalnoj državi. [...] Dva su standardna jezika jer služe dvama narodnima u posebnim državama, bez obzira na lingvističku srodnost«. Ovim citatom ujedno pokazuje da ga lingvistika uopće ne zanima: njemu nije bitna lingvistička srodnost, iako je navodno lingvist, nego mu je presudna samostalnost država. Također pokazuje da ne gleda u lingvističke leksikone jer inače bi znao da se kod jezika Hrvata, Srba, Bošnjaka i Crnogoraca radi o jednom policentričnom standardnom jeziku (kakav je engleski, njemački, španjolski, portugalski, francuski itd.). Baš time što se govori u nekoliko država i u nekoliko nacija srpskohrvatski je postao tipičan policentrični jezik, dok je prije bio netipičan utoliko što je unutar iste države bio policentričan.

Iako u lingvistici već postoji ustaljeni termin za jezik kakav je srpskohrvatski ili engleski, njemački, španjolski, portugalski itd. — policentrični standardni jezik — to je Mønneslandu nepoznato pa on koristi svoj izraz »multistandardni jezici«. Kaže »Takvih primjera ima više, ali je svaki slučaj poseban, jer su historijske i sociolingvističke prilike različite. [...] To je slučaj s britanskim i američkim standardom engleskog jezika — svaka varijanta se upotrebljava na određenom geografskom području, gdje su se razvile i kulturne razlike. [...] Nešto slično je bio slučaj sa srpskohrvatskim jezikom, gdje su dvije varijante (ili standarda) bile u upotrebi u raznim područjima, u Hrvatskoj i Srbiji, uz kulturne razlike nastale zbog geografske, poli-

tičke i kulturne podjele«. Iz citata se vidi kako bi Mønnesland htio da »je svaki slučaj poseban«, međutim u lingvističkim leksikonima i u drugim lingvističkim radovima svi se oni nabrajaju kao primjeri policentričnog jezika. Osim toga, citat pokazuje da je čak i Mønnesland svjestan kako se kod engleskog u Americi i Velikoj Britaniji radi o varijantama jednog jezika, a ne o nekoliko različitih jezika. Ističe razlike u povijesti, kulturi, geografiji, no to je dvostruko pogrešno. Kao prvo, pogrešno je zato što kad se traži odgovor na pitanje da li se radi o jednom ili o nekoliko jezika, onda se promatra jezik, a ne povijest, kultura, geografija itd. Kao drugo, pogrešno je i zato što se »historijske prilike«, »geografske, političke i kulturne podjele« ne podudaraju s jezičnim granicama.

Kaže »U nekim slučajevima multistandardna situacija je namjerno ukinuta [...]. Slična nastojanja nisu uspjela u Norveškoj, uprkos jakom političkom pritisku tokom mnogih desetljeća da se to ostvari. Nije se uspjelo ni sa srpskohrvatskim«. Mønnesland piše kao da se kod srpskohrvatskog desetljećima nastojalo snažnim političkim pritiskom ukinuti »multistandardnost«. Međutim, kod srpskohrvatskog uopće nije bilo »jakog političkog pritiska tokom mnogih desetljeća da se to ostvari«. Štoviše, politički se nije ni pokušalo ukinuti policentričnost: nije se ni pokušalo zabraniti Zagrebu da izdaje gramatike, rječnike i dr. na ijekavici, niti se pokušalo zabraniti Beogradu da izdaje takve knjige na ekavici. Policentričnost je ugrađena i u Novosadski dogovor, pa su zato i sve knjige koje su nastale kao rezultat Novosadskog dogovora (pravopis, rječnik) izišle u dvije verzije, jedna na ijekavici i latinici u Zagrebu, a druga na ekavici i ćirilici u Novom Sadu.

O Bosni Mønnesland kaže da »iako ima drugih primjera dvo- ili višestandardnih jezika, teško je naći situaciju sličnu bosanskoj, gdje se na jednom području s istom jezičkom bazom i s izmiješanim sta-

novništvom upotrebljavaju tri standarda«. Budući da ljudi u Bosni govore istim jezikom, a Mønnesland tvrdi da se radi o tri različita jezika, njemu je potrebno da tu kontradikciju nekako zataška pa je u gornjem citatu demagoški zamagljuje izrazima »ista jezična baza« i »tri standarda«. Za one koji se zdravorazumski pitaju kako je moguće tvrditi i da je jezik isti i da su to tri jezika, Mønnesland nudi odgovor: »Jezička je situacija u Bosni i Hercegovini posebna, i u svjetskim razmjerima«. Da, ona je zaista posebna, ali jedino utoliko što stanovnici BiH govore istim, međusobno potpuno razumljivim jezikom, a jezikoslovci poput Mønneslanda ih uvjeravaju da govore različitim, međusobno nerazumljivim jezicima i da zato ne mogu ni zajedno ići u školu.

Prema Mønneslandu se posebnost BiH sastoji u tome što »u jednoj državi su tri nacionalna standarda sa istom govornom bazom«. Tom rečenicom je, kao prvo, izjednačio naciju sa standardnim jezikom, što je pogrešno jer radi se o dvjema nepodudarnim kategorijama. Kao drugo, priznao je da je govoreni jezik isti u čitavoj BiH. Ako je govoreni jezik isti u BiH, a Mønnesland tvrdi da BiH ima tri standardna jezika, znači da je Mønnesland govoreni jezik izbacio iz standarda. Međutim, govoreni jezik se ne može izbaciti iz standarda zbog nekoliko razloga: govoreni jezik čini najveći dio naše upotrebe jezika, on je dio standardnog jezika jer standardni jezik je ono što je najproširenije i neutralno u upotrebi. Osim toga, u BiH ne postoji diglosija da ljudi govore jednim jezikom, a pišu drugim (poput npr. kajkavaca po selima u Hrvatskoj koji privatno govore kajkavski, a molbu za sud pišu na štokavskom). Nadalje, govoreni jezik u BiH funkcionira nadregionalno: kad se sretnu ljudi iz Tuzle i Sarajeva, ili Banja Luke i Mostara, oni se govorenim jezikom mogu potpuno sporazumjeti, što znači da imaju zajednički govoreni standard. Kad ga ne bi imali, ne bi se mogli usmeno sporazumjeti.

Usput rečeno, i ljudi iz Hrvatske, BiH, Srbije i Crne Gore mogu se bez problema usmeno sporazumjeti ako govore standardnim jezikom — taj govoreni jezik je nadregionalan (a time standardan) i na daleko širem prostoru od same BiH. čak i Mønnesland zna da je nadregionalnost osnovno svojstvo standardnog jezika jer spominjući kajkavski i čakavski kaže da nisu standardni jezik zato što su regionalni: »takvi regionalni jezici nisu standardni jezici, jer služe samo u određenim oblastima, uglavnom na regionalnom nivou, i u zavičajnoj literaturi«. Svojim priznanjem »iste govorne baze« u BiH Mønnesland je priznao da stanovnici BiH imaju isti standardni jezik.

Mønnesland je svjestan da mu mnogi neće prihvatiti demagogiju o »tri standardna jezika« s »istom govornom bazom« i da će reći kako su razlike između tih navodno triju jezika nedovoljne da bi se govorilo o različitim jezicima. On i sam kaže: »Mnogima, u svijetu i u bivšoj Jugoslaviji, nije jasno kako mogu postojati tri jezika, kad je toliko upadljiva jezička bliskost triju standarda«. Svjestan je da su jezične razlike između onoga što on naziva »tri standarda«, tj. »tri jezika« neznatne. Budući da jezik ne pruža dovoljno razlika, Mønnesland u jezične razlike želi ubrojiti kulturu, religiju i povijest, iako one nisu kriterij za određivanje da li se radi o jednom ili o nekoliko jezika: »S obzirom da Bošnjaci, Srbi i Hrvati u Bosni i Hercegovini imaju svaki svoju kulturu (uključujući vjeru) i jezičku povijest, što je svugdje u svijetu sastavni dio standardnog idioma jednog naroda«. Međutim, kulturne i religijske razlike ne podudaraju se s jezičnima, pa ne mogu odgovoriti na pitanje je li nešto danas jedan jezik ili nekoliko jezika, kao što to ne može ni jezična povijest: npr. kultura u Americi se razlikuje od kulture u Engleskoj, a svejedno se radi o istom jeziku, religija razdvaja međusobno Nijemce, ali bez obzira na to radi se o istom jeziku, povijest jezika je drugačija u

Austriji naspram Njemačke, ali svejedno je to danas isti policentrični jezik. Mønnesland tvrdi da »Srbima i Hrvatima u Bosni i Hercegovini srpska je odnosno hrvatska kultura u matičnim zemljama sastavni dio njihovih nasljeđa«. No, kao prvo, ne može se tvrditi da Hrvati u Bosni imaju nekakvo zajedničko kulturno nasljeđe s Hrvatima u Hrvatskoj kad zajedničko kulturno nasljeđe nemaju ni Hrvati u Hrvatskoj. Kao drugo, neutemeljeno je kulturne granice poistovjećivati s nacionalnima, npr. u Evropi postoji veći broj nacija, a ipak se često govori o zajedničkoj evropskoj kulturi. Kao treće, različita kulturna nasljeđa nisu kriterij za određivanje je li riječ o jednom ili o nekoliko jezika, npr. Argentinci imaju različito kulturno nasljeđe od Španjolaca, a ipak se radi o istom policentričnom standardnom jeziku.

Želeći uvjeriti čitatelja da je jezična situacija u BiH posebna, Mønnesland kaže da je »multistandardnost (više standarda u jednoj državi)« »socio-lingvistička odlika jezičke situacije u Bosni i Hercegovini«. Kao da nije nikad čuo za Švicarsku, gdje se u jednoj državi govori nekoliko standarda (njemački, francuski, talijanski), nije čuo za Kanadu, u kojoj se govori nekoliko standarda (francuski, engleski), ni za bivšu Jugoslaviju, u kojoj se također govorilo nekoliko standarda (srpskohrvatski, slovenski, makedonski) itd. U svim tim i brojnim drugim državama zaista se govore različiti standardni jezici unutar iste države, a Mønnesland te primjere prešućuje. Istovremeno za BiH tvrdi da se u njoj govore različiti standardni jezici, a upravo u BiH stanovništvo govori istim standardnim jezikom. Prema Mønneslandu je BiH posebna i po tome što »imamo i 'multidržavnu situaciju': jedan jezik u više država. Hrvatski i srpski predstavljaju slučajeve kad se jedan jezik upotrebljava u više država«. No, zašto bi »jedan jezik u više država« bila posebnost BiH kad znamo da ima mnogo jezika koji se govore u više država, npr. njemački, engleski, fran-

cuski itd. Mønnesland je doduše svjestan da »takvih situacija ima mnogo u svijetu«, međutim dodaje »ali različitih«. Pritom opet pokazuje kako ne zna da se sve te situacije u lingvističkim leksikonima opisuju kao isti tip policentričnog standardnog jezika. Također opet izjednačuje naciju s jezikom jer tvrdi da svi Hrvati gdje god bili govore jednako, i da ih to uvijek razlikuje od drugih nacija, što nije točno jer Hrvati u BiH imaju jezičnih posebnosti naspram Hrvata iz Hrvatske koje su im zajedničke s drugim stanovnicima BiH bez obzira na nacionalnu pripadnost.

Braneći svoju teoriju o »multidržavnoj situaciji«, Mønnesland tvrdi i da je njemački jezik službeni u Njemačkoj, što nije točno jer Njemačka nema u ustavu odredbu u kojoj bi pisalo da je u toj državi službeni jezik njemački. Mønnesland u nastavku iste rečenice navodi i engleski kao službeni jezik, a ne kaže da u ustavu Velike Britanije ili u ustavu SAD-a ne postoji odredba da je u tim zemljama službeni jezik engleski. Primjeri tih i brojnih drugih država u kojima nijedan jezik nije proglašen službenim pokazuju da države uopće ne moraju imati odredbu o službenom jeziku — što je suprotno od Mønneslandovih shvaćanja. Potpuno je jasno da spomenuti jezici nimalo ne trpe zbog toga niti su zbog toga manje vrijedni ili neravnopravni.

Uz neobrazovanost, iznošenje neistina i korištenje demagogije, Mønneslandov tekst dodatno pokazuje i autorovu pristranost. Spomenuvši kako je »novonastala sloboda« dovela do »'nacionalističke' jezičke politike« u svakoj od novih država, kaže o Hrvatskoj: »Politički cilj bio je da se hrvatski književni jezik što više razlikuje od srpskog. Neki vodeći hrvatski lingvisti, međutim, nisu pristali na takvu politiku«. Kod hrvatskih lingvista, dakle, naglašava manjinu koja nije pristala na takvu politiku, iako je postojanje te neimenovane manjine itekako upitno. Kad u istom kontekstu govori o Srbiji, onda ne naglašava srpske lingviste koji nisu pristali na takvu

politiku i ne ističe da oni čak čine većinu vodećih srpskih lingvista, nego naglašava: »Među srpskim lingvistima bilo je i onih koji su imali izrazito nacionalističko, čak ekstremno, opredjeljenje«. Tvrdi da se u Srbiji jednako kao u Hrvatskoj radi na umjetnom pravljenju jezičnih razlika, što nije točno jer tamo se za razliku od Hrvatske ne sprovodi jezična cenzura u časopisima, novinama, udžbenicima, nema forsiranja arhaičnih ili novoizmišljenih riječi, nema proganjanja internacionalnih riječi ni proganjanja domaćih riječi itd.

Nasilje nad jezikom koje se danas sprovodi u Hrvatskoj odražava se i na jezik u BiH. O tome piše Ivan Lovrenović: »U svakodnevnom životu ta se pojava očituje na zastrašujuć način. Na svakom koraku i u svakom trenutku susrest ćete se sa situacijom u kojoj govornik sam sebi pregriza jezik kad, posve hrvatski prirodno, zausti da izgovori *hiljadu*, *kafa*, *izvještaj*, *obaveza*, *naročito*, *prisutan*, pa se uz vidljivu unutarnju paniku popravlja: 'hil... tisuća', 'kaf... kava', 'izvješ... izvješće', 'obav... obveza', 'nar... osobito', 'pris... nazočan', 'činit... čimbenik', itd. unedogled... U tu sasvim nepotrebnom, kompromitantnu situaciju dovode se svakodnevno intelektualci, političari, svećenici, novinari, televizijski urednici, studenti — sve u strahu velikomu od *nacionalno krive riječi*«. Pojavu koju Lovrenović s pravom opisuje kao zastrašujuću, Mønnesland vrednuje pozitivno ocjenjujući da svaka umjetno forsirana riječ »ima viši status«. Time tvrdi da nacionalizam ima monopol na uzvišenost i da oni koji nisu nacionalisti govore nižim stilom. Babićeve stavove o jeziku u BiH Mønnesland navodi bez imalo kritike, čak ih i preuzima jer i sam piše kao da je neupotrebom riječi koje Babić i suradnici izmišljaju zaista ugrožen jezik u BiH: »mnogi su Hrvati bili zabrinuti što je hrvatski jezik ugrožen u Bosni i Hercegovini«.

Mønnesland je za ukidanje slobode u upotrebi riječi i za izbacivanje svega iz

jezika što nacionalistički filolozi predlože da se izbaci. U skladu s tim on tvrdi da Hrvati ne govore *Dobro veče*, nemaju *aerodrom*, ne znaju za *Evropu*, za *proteste*, kod njih ne postoji ni *opozicija* ni *zadaci*, ne posluju *ekonomski*, ne jedu *šniclu*, ne shvaćaju *bukvalno*, ne mogu *odvisiti* nego samo *odvisjeti*. Sloboda u izboru riječi kada čovjek ima mogućnost da bira hoće li *odvisiti* ili *odvisjeti*, hoće li jesti *šniclu* ili *naravni odrezak*, za Mønneslanda je isto što i kaos. Ali s druge strane svjestan je da u drugim evropskim i svjetskim jezicima vlada sloboda u izboru riječi i primjećuje da »i u nekim drugim jezicima nalazimo mnogo dubleta, a da to ne narušava standard (na primjer u norveškom i engleskom)«. Jasno mu je da »jedan standardni jezik trpi dublete«.

U vezi s ovlastima međunarodne zajednice u BiH Mønneslanda je zabrinjavalo što »opet je, dakle, bila situacija, kao u vrijeme Kállaya i Tita, da neko koji ima vlast može nametnuti zajednički jezički standard u Bosni i Hercegovini«. Iako to međunarodna zajednica ne čini, niti ima potrebe da to itko čini jer zajednički jezični standard u BiH je činjenica već 150 godina, Mønnesland bi zajednički standard u BiH smatrao nametanjem i osuđivao. A to što nacionalističke vlasti u BiH danas svim snagama pokušavaju nametati različite jezične standarde, to ne smatra nametanjem i ne osuđuje.

On bez ijedne primjedbe citira da ako bi jednom u BiH došlo do zajedničkog jezika, to bi bio unitarizam. Ne sviđa mu se ni naziv jezika koji bi »implicirao sve stanovnike Bosne i Hercegovine«. Daje punu podršku svakoj nacionalnoj strani koja radi na iluziji da se u BiH govore tri jezika. Tako npr. za *Gramatiku bosanskoga jezika* (Vajzović/Zvrko) kaže da »i sami autori priznaju da je gramatika radena na brzinu, na zahtjev političkih vlasti u Sarajevu, te da ima nedostataka«, no on je hvali jer »gramatika je ipak vrijedna kao prvi po-

kušaj da se standardizira novi bosanski jezik«.

Za njega je pozitivan primjer i »Senahid Halilović (1999) kad kaže: 'Bošnjaci zasigurno neće preuzeti gotov tuđi standardni jezik — ni hrvatski, ni srpski, ali ni onaj bivši, dijelom i njihov (standardnu novoštokavštinu — srpskohrvatski odn. hrvatskosrpski)'«. Podržava Halilovića, koji se u svom *Pravopisu bosanskoga jezika* poziva na Boga, na oblike riječi zapisane u »Ku'ranu, posljednjoj Božijoj objavi«, zaboravljajući da Bog nije pisao pravopis i da je religija jedno, a znanost o jeziku nešto sasvim drugo. Mønnesland čak hvali Halilovića, govoreći da »muslimanska orijentacija Halilovićeve pravopisa nije, međutim, nedostatak« i da je time »islamski jezički korpus prvi put podignut na nivo standardnog jezika« — Mønneslandu je dovoljno da Halilović napiše kako ne treba govoriti *Adam*, nego po »Božijoj objavi« *Adem*, i već je nastao novi standardni jezik.

Nekritički preuzima i Pranjkovićevu tezu da se čitavo 20. stoljeće pomoću nasilja sprovodila srbizacija jezika u BiH. Međutim, da je tako bilo, onda ne bi čitavo 20. stoljeće izlazile sve knjige, novine, udžbenici, časopisi i dr. u BiH na ijekavici, nego bi odavno čitava BiH postala ekavska. Činjenica je da nijedan djelić BiH nije postao ekavski, a do toga bi nužno došlo da se sprovodila srbizacija »s očiglednim elementima jezičnoga nasilja«, kako Pranjković tvrdi, a Mønnesland pasivno preuzima. Nasilnog nametanja ekavice onima koji nisu ekavci bilo je, ali tek prije nekoliko godina, i to nad Srbima u BiH. Od tog eksperimenta se vrlo brzo odustalo. Danas se može govoriti samo o hrvatskom jezičnom unitarizmu, kojim se zahtijeva od Hrvata u BiH da govore točno onako kako im propisuju nacionalistički filolozi iz Zagreba.

Mønnesland ono što nije bilo nasilje proglašava nasiljem, a Halilovićevu nametanje jezičnoj praksi koje je toliko očito da i Mønnesland mora priznati »čini se da

Halilovićevo normiranje u nekim slučajevima nije u skladu s praksom u Bosni i Hercegovini« i »vidi se da je praksa drukčija od normiranja« ne proglašava nasiljem. Naprotiv, kaže da se to »ne može smatrati nedostatkom«. Nasilje nad jezičnom praksom koje vrši Halilović Mønnesland naziva popravljanjem stanja. Ni riječi o tome da Halilovićev pravopis uopće nije pravopis jer radi stvari koje nisu dozvoljene u pravopisima (a ni u lingvistici općenito): dok je pravopis knjiga koja daje popis dogovorenih pravila o pisanju riječi i spisak riječi kod kojih se pri pisanju javljaju poteškoće, npr. da se piše *Splićanin*, a ne *splićanin*, Halilovićev pravopis vrši selekcioniranje čitavih riječi tako što niz riječi zabranjuje.

I ostale Halilovićeve radove Mønnesland hvali, npr. *Gramatiku bosanskoga jezika*, kojoj je Halilović autor zajedno s Dž. Jahićem i I. Palićem. A kad netko Halilovićevu gramatiku kritizira, kao što čini Midhat Ridanović, onda Mønnesland osuđuje tu kritiku, tvrdeći bez ijednog argumenta da je »djelomično pretjerana«. Mønnesland je zahvalan Haliloviću i Paliću jer je od njih, kako ističe, naučio osnovne »gramatičke osobenosti bosanskog standardnog jezika« naspram jezika u Hrvatskoj. Naučio je npr. da se djevojka u Hrvatskoj za razliku od djevojke u Bosni ne obraća svom dečku riječima *čuj mačak*, nego jedino *čuj mačku*, u Hrvatskoj se ne jedu *sirevi*, nego *sirovi*, ne postoje *mrazevi*, nego *mrazovi*, Hrvati ne govore *kneževi*, nego *knezovi*, ne kažu ni *nosevi*, nego *nosovi*, Hrvat u posjetu pored *gostiju* može doći i *nekoliko gosti*, Hrvat pored *prstiju* ima i *nekoliko prsti*. Naspram Bosanca, Hrvat nema *mnogo bombi*, *lopti*, *psovski*, nego *mnogo bomba*, *lopta*, *psovka*, Hrvat u je slana šunka *slanja* od kruha, dok je Bosancu jedino *slanija*, Hrvati prvenstveno govore o *mladomu prijatelju*, a Bosanci o *mladome prijatelju*, Hrvati pitaju *komu si to dao*, a Bosanci *kome si to dao*, u Hrvatskoj se ne govori o *dvije*, *tri* ili *četiri*

žene, nego samo o *dvjema*, *trima* ili *četiri-ma ženama*, Hrvati vole riječ *četverga*, nikad ne kažu *kud si navalio*, nego *kamo si navalio*. Kad Mønnesland svoje spoznaje o jeziku u Hrvatskoj ne bi zasnivao na onome što pišu Halilović i Palić, nego kad bi umjesto toga pogledao kako izgleda stvarna jezična praksa u Hrvatskoj, kako ljudi govore po ulicama, u kućama, kafićima, vidio bi da nijedna od nabrojanih navodnih karakteristika jezika u Hrvatskoj nije točna.

Mønnesland je na strani preskriptivističkog odstupanja od jezične prakse, pokazujući tako svoju nazadnost i naspram nekih autora iz same BiH koji su svjesni da je jezična praksa osnovni kriterij kod pisanja gramatika i rječnika. Za postojanje takvih autora Mønnesland zna jer kaže da su, za razliku od Halilovića, 2001. objavili gramatiku držeći se »jezičke prakse, izbjegavajući bilo šta nacionalno obojenoga«. O tom njihovom lingvistički utemeljenom shvaćanju nema kod Mønneslanda ni jedne riječi pohvale jer nju je rezervirao samo za nacionalistički usmjerene autore.

U čitavom svom radu Mønnesland preuzima izjave politički podobnih jezičnih aktivista s hrvatske i s bošnjačke strane bez imalo kritike i bez provjeravanja. Npr. pozivajući se na A. Isakovića kaže da je »riječ *dženaza* bila zabranjena za vrijeme komunističkog režima« sve do 1990. godine. Međutim, ako je bila zabranjena, kako to da Klaićev *Rječnik stranih riječi* (Zagreb 1966, 1980, 1988) sadrži tu riječ, kao što sadrži i riječi *čevap*, *čilim*, *džep*, *đubre* itd. Ili su i *čevapi*, *čilimi* itd. bili zabranjeni, pa Klaić ustvari daje popis riječi zabranjenih od strane komunista? Ako je *dženaza* bila zabranjena do 1990., kako to da se nalazi i u *Rečniku srpskohrvatskoga književnog jezika* koji je izdala Matica srpska 1976. u Novom Sadu? Ili i taj rječnik, koji sadrži riječi *kuća*, *noga*, *ruka*, *brat* itd., ustvari daje popis zabranjenih riječi? Na osnovi »zabranjene« *dženaze* je Mønneslandu »jasno da je ranija situacija bila ne-

prihvatljiva za Bošnjake, shvaćena kao diskriminacija prema njihovoj vjeri i kulturi«.

Tvrđi da se u BiH govore tri jezika, hrvatski, srpski i bosanski: »Od tri standardna jezika u Bosni i Hercegovini dva imaju težište standardizacije van zemlje, u Hrvatskoj i Srbiji«. Primjećuje: »jasno je da nema velike razlike između standardnog jezika pod nazivom 'bosanski jezik' i prethodnog 'bosanskohercegovačkog standardnojezičkog izraza'. Standardni jezik je manje više isti, samo s tom razlikom što se danas njim služe uglavnom Bošnjaci i drugi koji se osjećaju Bosancima«. Ostali stanovnici BiH su, znači, prije govorili jednim jezikom pa su preko noći prešli na drugi, strani jezik. Ističe da uloga »međunarodnih snaga sastojala se u striktnom sprovođenju ravnopravnosti triju jezika«. Usljed toga u BiH »svi službeni dokumenti međunarodnih organizacija, zakona i sl. izdaju se na tri standarda. Često se radi o manje-više mehaničkoj izmjeni pojedinih riječi, za koje se zna da su nacionalno obojene«. Iako Mønnesland tvrdi da se radi o tri jezika, zapaža s neodobravanjem da kad se ta tvrdnja pokuša primijeniti u praksi npr. tako da se službeni dokumenti prave u »tri verzije, nastaje jezik koji je vještački, a nije ni pravi bosanski, ni srpski, ni hrvatski, već izraz 'ravnopravnosti' međunarodne zajednice na jezičkom planu«. Kao da je razočaran što »u pisanim medijima često se radi o zamjeni pojedinih simbolički markiranih riječi« — on je očekivao da će se zamijeniti onoliko riječi kao kad se prevodi s jednog stranog jezika na drugi.

Uočava da je u školama u BiH »uvedena segregacija, s tim da su učenici počeli pohađati nacionalne škole ili razrede, sa različitim nastavnim programima. Uvedena je čak i jezička segregacija. Godine 1997 stupila su na snagu dva nastavna plana i programa u Federaciji, navodno da bi se štitila ljudska prava. Učenici su popisivani po nacionalnoj liniji i razvrstavani

po razredima prema nacionalnosti«. Taj apartheid zasnivao se na jeziku pa »su predstavnici međunarodne zajednice optuživali nacionalne političare da se koriste jezikom kao povodom za segregaciju, tvrdeći: 'Zato što imamo tri jezika ne možemo imati zajedničku nastavu'«. Jedan od primjera je Mostar, gdje je HDZ tvrdio da »hrvatska djeca nastavu mogu slušati samo na hrvatskom jeziku«. Mønnesland očito podržava takvu tvrdnju i apartheid jer piše o BiH »djeca manjinskih grupa i povratnika često su bila izložena jeziku većine, što bi moglo dovesti do asimilacije. To važi ne samo za hrvatsku i bošnjačku djecu u Republici Srpskoj i srpsku djecu u Federaciji, već i za hrvatsku i bošnjačku djecu u područjima Federacije gdje su u manjini«. On se, dakle, plaši da ako djeca ne budu u nacionalno zasebnim razredima, naučit će strani jezik i tako se jezično asimilirati. Zakon u BiH koji garantira upotrebu »svih jezika« u školama Mønneslandu ne ide dovoljno daleko jer »zakon, međutim, ne specificira da li će se svi jezici upotrebljavati u isto vrijeme u jednom razredu«. Međunarodnoj zajednici, drugim strancima i nekim Bosancima koji pitaju otkud tri jezika kad su međusobno potpuno razumljivi i kad su razlike i u pisanom i u usmenom obliku neznatne, Mønnesland naglašava jezičnu »složenost bosanskohercegovačke situacije«, koju je teško razumjeti i »samim Bosancima, a kamoli školskim vlastima u pojedinim zemljama«. Ali zato je Mønnesland razumije i ovako opisuje: svaka nacija iz BiH govori različitim jezikom, pa stoga Bosancima npr. u Švedskoj nije dovoljno osigurati nastavnika Bosanca, nego on mora biti iste nacionalnosti da bi govorili istim jezikom. Svoju tvrdnju da Srbin iz Bosne govori različitim jezikom od Bošnjaka iz Bosne Mønnesland ni ne pokušava dokazati lingvistički. Njemu lingvistički dokazi nisu ni potrebni jer on lingvistiku potpuno podređuje politici: »Ako politička (i kulturna) podjela Bosne

i Hercegovine bude trajna, trajat će i lingvistička podjela».

Budući da je vladajuća nacionalistička politika jedino što Mønnesland uzima u obzir, ne čudi što je njemu i nacionalizam nešto pozitivno: »Nacionalizam u pozitivnom smislu podrazumijeva brigu o nacionalnoj kulturi i njegovanje jezične baštine«. Ovdje ponovo neosnovano izjednačuje naciju i kulturu. Neosnovano preuzima i nacionalističko shvaćanje da je pravljenje bošnjačke nacije preporod: »Zato je bošnjački preporod u Bosni i Hercegovini posljednjih decenija od velikog značaja ne samo za Bošnjake, već za sve stanovnike Bosne i Hercegovine«. Govoriti o *preporodu* je neispravno jer to podrazumijeva kao da je bošnjačka nacija oduvijek postojala a sada se samo preporada. Međutim, ta nacija je kao i druge nacije u svijetu ciljano pravljena u bliskoj prošlosti, pa se zato na zapadu i koristi izraz *pravljenje nacije*.

Mønnesland ne samo da podržava nacionalizam, nego ga nastoji i pojačati tvrdeći bez dokaza da Bošnjaci u BiH nisu

jezično ravnopravni. On ih potiče na izradu »svega što bi moglo osigurati bosanskom jeziku ravnopravan položaj u odnosu na dva ostala standarda u Bosni i Hercegovini«. To su Mønneslandove završne riječi u članku, koje pozivaju na umjetno pravljenje podjele i razdvajanja. Ovaj prikaz međutim nećemo završiti njegovim riječima, nego citatom I. Lovrenovića, koji upozorava: »Posljedice, međutim, mogu biti samo loše. Jednako na kulturnom, kao i na političkom planu: međusobno udaljavanje, stvaranje artificijelnih razlika, politički diktat nad živom stvarnošću jezika i kulture, stvaranje triju odvojenih i latentno suprotstavljenih, ideologijski fabriciranih slika povijesti i kulture, veličanje etničkoga i njegovanje prezira nad građanskim duhom — sve to može samo unazadivati i još dublje provincijalizirati i svaki bosanski narod posebno, i zemlju u cjelini«. Takvom unazadivanju i provincijaliziranju Mønnesland daje svoj doprinos.

SNJEŽANA KORDIĆ